HUKUK ve İKTİSAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 17 **No:** 3 **Yıl:** 2025 **ISSN:** 2146-0817 (Online) (**ss.** 136-159)

HARTMUT KLIEMT İLE JAMES M. BUCHANAN OPERA OMNIA ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Serdar Yay
Doç. Dr.
İzmir Demokrasi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-mail: serdar.yay@idu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-8726-744X

***Hartmut Kliemt**, Regensburg, Göttingen, Frankfurt ve Hagen üniversitelerinde felsefe, matematik ve sosyoloji eğitimi almıştır. Doktora derecesini felsefe alanında Frankfurt Üniversitesi'nden 1977 yılında almış ve "felsefe doktoru" unvanını kazanmıştır.*

Kliemt, uzun yıllar boyunca Gerhard Mercator Duisburg Üniversitesi'nde Pratik Felsefe profesörü olarak görev yapmış, ardından Frankfurt Finans ve Yönetim Okulu'nda Felsefe ve İktisat Profesörü olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Kliemt, karar ve oyun teorisi yöntemlerini kullanarak felsefe ile iktisat alanlarında disiplinlerarası çalışan "filozof iktisatçı" anlayışını İngiliz modeline uygun biçimde takip etmektedir. Araştırmaları sağlık etiği ve ekonomisi, pratik bilimlerin metodolojisi ve anayasal politik iktisat alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Buchanan'ın *Opera Omnia*sını "Anlama" Üzerine

"The Collected Works of James M. Buchanan" (Brennan vd., 1999), 1999 ile 2002 yılları arasında Liberty Fund Indianapolis tarafından yayımlanmıştır. Her ne kadar tam anlamıyla bir *opera omnia* olmasa da, bu külliyat James M. Buchanan'ın 1949 ile 1998 yılları arasında çeşitli yazarlarla birlikte kaleme aldığı çalışmalarının yaklaşık üçte ikisini tematik olarak yapılandırılmış biçimde içermektedir. Buchanan, editöryal süreci bizzat yönetmemiştir. Ancak editörler H. Geoffrey Brennan, Hartmut Kliemt ve Robert D. Tollison yayıma hazırlık süreci boyunca,

Atıf (APA): Yay, S., (2025), Hartmut Kliemt ile James M. Buchanan Opera Omnia üzerine Bir Söyleşi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 17 (3): 136-159.

yaklaşık iki yıl süreyle, kendisinden doğrudan bilgi ve görüş alma imkanına sahip olduklarından süreç son derece verimli ilerlemiştir.

Editörler, makaleleri tematik konulara göre tasnif etmiş; her bir cilde kısa birer giriş metni kaleme almış ve serinin ilk cildine ortak bir genel giriş yazısı eklemişlerdir. "Academia in Anarchy" (Buchanan & Devletoglou, 1970) adlı eser külliyata dâhil edilmemiştir (bkz. ayrıca Hall, 2020). Neticede, dokuz monografi, dokuz tematik seçki cildi ve Buchanan ile çeşitli yazarlarca kaleme alınmış, otuz bir makaleden oluşan ve "anayasal özgürlüğün mantıksal temelleri"nin ortaya konduğu ilk cilt olmak üzere toplamda on dokuz cilt yayımlanmıştır. Serinin tamamlayıcı unsuru olarak hazırlanan dizin, JoAnn Burgess tarafından derlenmiş ve Buchanan tarafından titizlikle gözden geçirilmiştir; bu dizin, önceki on dokuz cildin basımından sonra külliyatın yirminci cildini oluşturmuştur. 1999-2002 yılları arasında, dizgi ve baskı işlemleri yayınevi tarafından dikkat çekici bir hız ve hassasiyetle tamamlanmıştır.

1998 yılında tüm materyalin yayınevine teslim edilmesiyle takvimden önce süreci tamamlamış olduğumuza dair yaşadığım şaşkınlık hissini bugün bile net biçimde hatırlıyorum. Bu süreçte yalnızca "biraz yardım" değil, oldukça kıymetli katkılar aldık: James M. Buchanan'ın doğrudan desteği, Kamu Tercihi Araştırmaları Merkezi'nden kütüphaneci JoAnn Burgess'in titiz çalışmaları ve Liberty Fund Indianapolis yayınevinin olağanüstü kurumsal desteği bu başarının yapı taşlarını oluşturdu.

Buchanan'ın 2013 yılında "yukarıdaki yüce kütüphaneye" intikalinin ardından, 2016'da Tollison ve 2022'de Brennan da aramızdan ayrıldılar. Bu nedenle, çalışma ekibinden geriye kelimenin tam anlamıyla "son kalan kişi" olarak, Serdar Yay tarafından tarafıma yöneltilen soruları, hem editöryal sürecin doğrudan tanığı hem de *opera omnia*nın ardındaki gerçek özne olan James M. Buchanan'ın yaklaşık otuz yıllık entelektüel üretim pratiğinin gözlemcisi olarak yanıtlayacağım.

S. James M. Buchanan kimdir?

Kliemt. Kamu Tercihi Araştırmaları Merkezi'nin Virginia Politeknik Enstitüsü (VPI), Blacksburg/VA'den George Mason Üniversitesi (GMU), Fairfax/VA'ya taşınmasından önce, Buchanan 1970'ten itibaren on iki yıl boyunca Blacksburg'de yaşamış ve orada kendini evinde hissetmiştir. 1970'lerin başında, 1975 yılında yayımlanacak olan "The Limits of Liberty" başlıklı çalışmasına temel olacak konular üzerinde çalışıyordu. Aynı yıl, Buchanan'ı iyi tanıyan ve Alpbach (Tirol)'ta düzenlenen Avrupa Forumu'nun akademik motor gücü olan önde gelen Alman filozof-iktisatçı Hans Albert, onu "özgürlüğün sınırları" üzerine genel bir konuşma

yapması için davet etti. O sırada Frankfurt'ta felsefe doktoramı yazarken bu haberi alan Werner Becker beni de yanına aldı. Buchanan'ın konuşmasını büyük bir zevkle dinledim, ancak o dönem kendisiyle birebir tanışma fırsatım olmadı.

Onlarca kilometre ötedeyse, bir on yıl sonra Buchanan aracılığıyla tanışacağım Geoffrey Brennan, önceden Buchanan ile iletişim halindeydi. Brennan, 1976-1977 yıllarında VPI'daki Kamu Tercihi Araştırmaları Merkezi'ni ziyaret etmiş ve 1978'den itibaren orada sürekli öğretim üyesi olmuştu. Bu durum, yalnızca Brennan için değil, Buchanan için de bir dönüm noktası oldu. 1980'de ortak kaleme aldıkları "The Power to Tax" yayımlandı; "The Reason of Rules" ise Brennan'ın 1985'te Avustralya'ya dönmesinden sonra basıldı. Brennan'ın ise Buchanan ile zihinsel eşdeğerde olması nedeniyle, onun Washington'a taşınmaması merkezin büyük bir kaybıydı. Göze çarpan entelektüel halefin sahnede olmaması etkisini Buchanan'ın 1999'daki emekliliğinden sonra tam olarak gösterdi. Bu durum, "Buchanan kimdir?" sorusuna verilecek ilk cevaptır: 1999'a dek Buchanan, Kamu Tercihi Araştırmaları Merkezi'nin manevi lideriydi.

James M. Buchanan'ın kim olduğu sorusuna kişisel cevabımı vermeden önce, Geoffrey Brennan'ın yazdığı büyüleyici anıları şiddetle tavsiye ediyorum (Brennan, 2015). Geoffrey gibi ben de James M. Buchanan'ın iki farklı kişiliğini hatırlıyorum: Blacksburg dışında bir çiftlikte yaşayan 'yerel' versiyonu ve Washington'a yakın Fairfax'ta akademik işler yürüten versiyonu. Blacksburg'da asıl ikametini korurken Washington'a dört saatlik sürüş mesafesinde çalışıyor olması, onun her iki ortamda da rahat hissetmesini sağlamıştı. Ama nerede olursa olsun, Buchanan kendisini her zaman "Tennessee çiftlik çocuğu" olarak tanıtmaktan geri durmadı. "Better than Plowing" adlı otobiyografik denemeler derlemesinin kapağındaki fotoğrafta -yetmiş kadarına merdiven dayamış bir adam- tıpkı bir korkuluk gibi giyinmiş biçimde çiftliğinin verandasında sallanırken görülüyor.

Ben yanı başında otururken tanıdık biri geçince el salladığı, iki köpeğinin çit boyunca koşarak havladığı anları çok kez izledim. Çiftlikte yürüyüş yaparken 'her işin erbabı' olarak bahsettiği arkadaşı Sid Oliver ile karşılaşırdık; ona duyduğu saygı, benimle akademik ortamda tanıştırdığında F.A. von Hayek için gösterdiği saygıdan farklı değildi.

İkinci olay Buchanan'ın karakteristik bir özelliği olduğundan, biraz ayrıntı vererek özetleyeceğim. Buchanan ve ben, Alpbach'taki (Tirol, Avusturya) Avrupa Forumu'nda on günlük bir yaz okulu etkinliğinde sırayla konuşmacı ve oturum başkanı olarak görev yaparken, Hayek birkaç gün boyunca sabah ve öğleden sonra

oturumlarımıza katıldı. Buchanan, üçümüz için uzun bir akşam yemeği ayarladı (Buchanan ve Hayek'in de kaldığı, Alpbach'ın önde gelen oteli olan Böglerhof'ta).

Buchanan, akşam yemeği boyunca Hayek'i en iyi haliyle göstermeye çalıştı. Sohbet sırasında Buchanan, Hayek'i Keynes hakkındaki kişisel anılarından oldukça uzun bir şekilde bahsetmeye ikna etti. Elbette, üçümüz arasında Buchanan ve Hayek'in Keynes'i eleştirdiği biliniyordu. Ancak Buchanan'ın teşvikiyle Hayek, Keynes'in entelektüel dehasına olan hayranlığını dile getirme fırsatını değerlendirdi. Sohbet başka konulara geçmeden önce Keynes ile etkileşimleri hakkında anekdotlar anlattı.

Jim'in daha sonra söylediği gibi, akşam yemeği masasında geçirilen iki saatten fazla süre, "eğitimimiz için iyi oldu" (özellikle benimki için, elbette). Buchanan, eğer bir şeye inanıyorsa, yaşam boyu öğrenmeye inanırdı. O dönemde Hayek Nobel almış biriydi, Buchanan henüz Nobel Ödüllü değildi, ben ise açıkça hiç aday olamayacak biri olarak o sofrada bulunmanın onuru içindeydik. Buchanan 64, ben 34 ve Hayek 80'in üzerindeydik. Elbette, Buchanan, Hayek'in Alpbach'taki derslerimize katılma isteğinden onur duymuş olmalı. Özellikle Hayek'in Avrupa Forumu'na düzenli bir katılımcı olarak özel bir davet olmadan katılmasını takdir etti (Karl R. Popper da bir diğer düzenli ziyaretçiydi ancak o yıl Forum'a hiç katılmamıştı). Daha sonraki yıllarda, ara sıra "Hayek bizim öğrencimizdi" dediğinde, Buchanan kendi başarılarıyla ilgili gurur duymuyor, Hayek'e olan saygısını (ve muhtemelen bana olan sempatisini) ifade ediyordu. Buchanan'ın Hayek anılarının başlığından da anlaşılacağı üzere, "Ona Fritz demedim", Hayek ile ilişkisi, "Sid" dediği Bay Oliver ile ilişkisinden biraz daha karmaşıktı. Her halükarda, Buchanan ona Fritz demeyerek Hayek'ten uzaklaşmıyordu. Sadece kendisinden yaşça büyük bir akademisyene olan saygısını dile getiriyordu.

Buchanan'la yıllar içinde, özellikle 3 Ekim doğum günlerini, birkaç gün birlikte Virginia'nın kuzeyindeki çiftliğinde geçirerek kutladık. 2009'da Almanya Kuzeyi'ne emekliliğimi beklerken yerleşmem, bana bu etkinin ne denli bir büyü olduğunu göstermiştir. Kendisi doksan yaşına geldiğinde artık Almanya'ya gelemeyecek durumdaydı, ama Frankfurt'taki işletme okulunda beni ziyaret etti. "Ekonomide başarılı olamadıysan, mutlaka işletme okuluna gitmelisin" diye bana takılardı. Jim'in Peter Bernholz ve Francesco Forte gibi eski Alman ve İtalyan dostlarını buluşturduğumuz küçük bir toplantı düzenledik. O zamanlar biraz daha genç olan eski Alman arkadaşlarından Viktor Vanberg ve Hans Monissen ile eşleri de katıldı. Eşi son yıllarda demans hastası olduğu için onunla seyahat edemiyordu. Ancak Buchanan her zaman onun yanında durdu ve Ann Bakke Buchanan'ın son yıllarını geçirdiği kurumdaki personeli gözlem altında tutacak akıllıca düzenlemeler yapmıştı.

Yirmi yılı aşkın bir süre boyunca Buchanan ve ben –on yıllık etkinlikler hariç– 3 Ekim'de Buchanan'ın doğum gününü kutladık. Doğum gününden önce ve sonra birkaç gün birlikte Virginia'nın kuzeyindeki çiftliğinde geçirdik. 2009'da Almanya'nın kuzeyindeki eski bir çiftliğe emekliliğimi beklerken taşınmam, bunun üzerimdeki etkisinin kanıtıdır. Kendisi doksan yaşına geldiğinde artık beni Almanya'da ziyaret etmek için çok yaşlı idi. Fakat 2006'dan beri çalıştığım Frankfurt'taki işletme okulunda beni ziyaret etti. "İktisatta başarılı olamazsan mutlaka işletme okuluna gitmelisin" sözleriyle bana takılırdı. Jim'in Peter Bernholz ve Francesco Forte gibi eski Alman ve İtalyan arkadaşlarıyla buluşabileceği küçük bir konferans düzenleme fırsatını yakaladık. O zamanlar biraz daha genç olan eski Alman arkadaşlarından Viktor Vanberg ve Hans Monissen ile eşleri de bu konferansa katıldı. Buchanan kadınların da olduğu etkinliklerde kendini çok daha rahat hissediyordu. Eşi son yıllarda demans hastası olduğu için onunla seyahat edemiyordu. Ancak Buchanan her zaman onun yanında durdu ve Ann Bakke Buchanan'ın son yıllarını geçirdiği kurumdaki personeli gözlem altında tutacak akıllıca düzenlemeler yapmayı ihmal etmemişti.

Akademik anlamda Buchanan'ın en yakın sözleşmeci ve ortak yazar arkadaşı, Fairfax'daki Kamu Tercihi Araştırmaları Merkezi'ndeki görevinden sonra Freiburg'da Hayek'in eski kürsüsüne geçen Viktor Vanberg'di. Brennan ve Vanberg'ın aksine Buchanan inançlı biri değildi; inançsızlığını yaymaktan kaçınıyordu. Ancak gösterişli dinsel semboller onu rahatsız edebilirdi. Örneğin, Geoff'un bir çarşamba günü ofise taş külü haçı takarak gelmesini uygunsuz bir gösteriş olarak değerlendirmişti. Kamu tercihi çevrelerinde iyi bilinen bu olayda, Buchanan adeta çileden çıkmıştı. Bu olayı cinsellik açısından teşhirci bir davranışla kıyaslayarak öfkelenmişti; daha sonra Brennan'a gidip özür dilemiş ve bu olay saygılı bir düzeyde çözülmüştü. Bu olay Buchanan'ın kolay öfkelenen ama kendini eleştirel biçimde dizginlemeye çalışan yapısını gösterir; ayrıca (Bu-)Kantçı bir tutumla insanları "biz" ve "onlar" diye ayıran sembolik davranışlara karşı duyduğu direnci yansıtır (Greene, 2013; Kahneman'ın "hızlı düşünme" ve "yavaş düşünme" ayrımı bu bağlamda anlamlıdır (Kahneman, 2012)).

Buchanan aynı zamanda benim gibi ateistti ama bunu dile getirmezdi; kiliseye gitmezdi, ancak yerel kültüre saygı için çiftliğine yakın kilisenin restorasyonuna bağışta bulundu. Kırsal yaşamın konforunu yaşarken Buchanan, yerel kilise etkinliklerine (örneğin balık kızartma organizasyonlarına) beni de götürürdü. Yerel kültüre dair alışkanlıklar beni başta biraz rahatsız ederdi ama Buchanan da bu alışkanlıkları edinmişti - örneğin akşamları Fox News izler, Washington'a giderken radyodan Rush Limbaugh dinlerdi. Ama aynı zamanda Washington Post, New

York Times (özellikle Kitap İncelemesi) ve London Times Literary Supplement gibi yayınlardan da kopmazdı. "East Coast liberal elitlerin" siyasi doğruculuk şovlarına büyük bir alayla bakardı; ama yazılarında "he/she" karışık öznelerini kullanmayı bilerek uygulardı - çünkü İngilizce'de insanlığı erkek cinsiyetle tanımlamanın yanlış olduğunu düşünüyordu. Geleneklere saygılı ama hiyerarşi karşıtı, otoriter değil, anayasal demokraside 'hoş karşılanan' bir düzenin otoritesini kabul eden eşitlikçiydi. Şimdiye kadar aktardığım bu kişisel tanıklık, Nancy MacLean'in (MacLean, 2017) 2017 tarihli "Democracy in Chains" adlı eserinde çizilen portreden tamamen farklıdır. Bu kitabı okumak, birçok duyarlı ve zevk sahibi okuyucu için çok acı verici olabileceğinden, Duke Üniversitesi Haber ve İletişim Ofisi'nin desteklediği bir YouTube videosu (https://stories.duke.edu/cracking-code-duke-historian-discovered-architect-radical-right) kısa ve alternatif bir kaynaktır.

Videonun yer aldığı web sayfasında Nancy MacLean'in şu sözlerine yer verilmektedir: "James Buchanan'ı, demokrasimizde bugün yaşananları anlamada eksik olan kritik bir parça olarak görüyorum." Devamında ise şu ifadeyi kullanmaktadır: "Bu stratejiyi şekillendiren ve onu ileriye taşıyan fikirleri anlamadığımız sürece, demokrasimize yapılan müdahaleleri durduramayacağımızı düşünüyorum. Bu anlayışı, yol haritasını oluşturan kişinin, yani Buchanan'ın zihnine girerek sağlamaya çalışıyorum."

Nancy MacLean'in "Buchanan'ın zihnine girme" ifadesiyle tam olarak ne kastettiğini kestirmek güçtür; ancak yönelttiği eleştiriler, Buchanan'ın akademik kariyeri boyunca savunduğu anayasal demokrasi anlayışından oldukça uzaktır. Oysa bu anlayış, doğrudan "The Federalist Papers" (Hamilton vd., 1787/88//2001) ile yakından ilişkilidir. ABD (ve kanımca tüm Batı) siyasal düşüncesinin temel metinlerinden biri olan bu eserde, Hamilton, Madison ve Jay, anayasal yetkinin sınırlandırılması amacıyla "demokrasiyi zincire vurma" stratejisini önermiştir. MacLean ise bu bağlamı yeterince kavrayamamış ve Amerika'nın kurumsal başarısının temelini oluşturan hukuki sınırların farkına varamayarak, söz konusu yapıyı bir komplo teorisine indirgemiştir.

Bu kavrayış eksikliği nedeniyle Fancy (hayalperest) MacLean'e dönüşen Nancy MacLean, "Democracy in Chains" adlı eserinde Buchanan'a dair akademik literatürle uyuşmayan, hatta onu "pahalı şarapların asalak uzmanı" gibi karikatürize eden bir portre sunmuştur. Buchanan'ı, "kendine hâlâ taşralı çocuk diyen ve liberal elitlere karşı çıkan, ancak buna rağmen şatafattan kaçınmayan" biri olarak betimlemiş ve örnek olarak şunları söylemiştir: "Şarapları bizzat kendisi seçti; örneğin bugün şişesi 300 ila 1000 dolara satılan 1966 Château Lafite-Rothschild

gibi." ((MacLean, 2017), s. 146). Akademik titizliğe uygun davranır gibi görünmeye çalışan MacLean, 70 numaralı dipnotta da, "şarap listesinin Buchanan'ın elinde olduğunu" iddia etmektedir (9. bölüm dipnotları, s. 276).

Kişisel yazışmalardan oluşan çeşitli belgeler arasında, söz konusu şarap listesinin bir dönem Buchanan'ın elinde bulunduğu ihtimali göz ardı edilemez. Ancak bu konuda doğrudan ve somut kanıtlar olmaksızın, Fancy MacLean'in bizi ikna etmeye çalıştığı sonuca varmak mümkün değildir. Rapordan anlaşıldığı kadarıyla, söz konusu listeyi, Buchanan'ın Ocak 2013'teki ölümünden hemen sonra ele geçirmiştir. Bu, yalnızca yeni vefat etmiş bir bireyin özel yaşam alanına müdahale yoluyla mümkün olabileceğinden, MacLean'in davranışından şu sonucu çıkarabiliriz: En hafif ifadeyle ciddi bir nezaket eksikliği ve karakter zaafı söz konusudur.

Benzer biçimde, Duke Üniversitesi'nin "Haber ve İletişim Ofisi" de, Buchanan'ın ölümünden hemen sonra yayımladığı YouTube videosunda, "Buchanan Evi"ndeki düzensizliğin fotoğraflarını sergileyerek aynı türden bir nezaketsizlik örneği göstermiştir. 2012 yılında söz konusu eve son ziyaretimi gerçekleştirdiğimde, JoAnn Burgess'in düzenli bir arşiv kurulması için finansman bulma konusunda endişeli olduğunu hatırlıyorum (bu arşiv yaklaşık on yıl sonra, şu bağlantıdaki biçimiyle tamamlandı: https://aspace.gmu.edu/resources/c0246). Ancak, arşiv tamamlanmadan önce bile, akademik belgeler araştırma amacıyla oldukça iyi şekilde hizmet etmiş olmalıdır.

Dünyanın dört bir yanından gelen akademisyenlerin Buchanan Evi'nde yürüttükleri araştırma projeleri bunun açık göstergesidir. Buchanan Evi'nde, onun karakterine uygun biçimde, meslektaşlarına daima güven duyulmuştur. Duke Üniversitesi'nde görevli Nancy MacLean'in de bu güven çemberine dahil olduğu açıktır. 2013'te Buchanan Evi'ndeki dağınıklığı belgeleyen fotoğraflar çekmiş olması, doğrudan bir güven ihlali sayılmayabilir. Zira kimse, ortadaki düzensizliğin gizlenmesi gerektiğini düşünmemiştir. Ancak, YouTube videosundaki görsellerden birinde belgelendiği üzere, MacLean'in Buchanan'ın kişisel ofisine - adeta kutsal bir özel alana - izinsiz biçimde girmesi, açık bir güven ihlalidir.

Buchanan'ı yakından tanıyanlar ve onun kişisel alanına yönelik bu uygunsuz "ölüm sonrası" müdahaleyi tanıklıkla değerlendirenler açısından, "şarapları bizzat kendisi önceden seçtiği" yönündeki iddia gülünç bir nitelik taşır. Zira arkadaşları ona şarap seçimi görevi vermezdi. Kişisel yazışmalarda geçen "şarap listesi"ne rağmen, Buchanan evde sade bir yemek eşliğinde ucuz bir "Sutter ev şarabı" içmekten keyif alan biriydi. Gösterişli şaraplara karşı duyduğu püriten öfke, yakın çevresince çok

iyi bilinmekteydi. Fancy MacLean'in ileri sürdüğü türden bir tablo, Buchanan'ı tanıyanların zihninde asla canlanmaz. Büyük olasılıkla, şaraplar hakkında bir miktar bilgisi olan biri –örneğin Geoffrey Brennan, ancak olayı hatırlamamaktadır– Buchanan'a, katıldığı akademik toplantılarda ikram edilen şaraplar hakkında bilgi vermiştir. Eğer böyle olduysa, Buchanan bu durumdan dolayı, Liberty Fund'un (https://www.libertyfund.org) yetkililerinden Neil McLeod'a karşı utanç duyduğunu belirtmiş bile olabilir.

Akademik kamuoyu, profesör MacLean'in Buchanan'a dair sunduğu anlatının bilimsel yetersizliklerini defalarca vurgulamıştır (örneğin bkz: https://thedailyeconomy.org/article/everything-nancy-maclean-doesnt-like-is-a-conspiracy-theory/). Ancak bu tür eleştiriler, "gerçek uğruna yalan söylemeyi" meşru gören Nancy MacLean gibi zihniyetler üzerinde herhangi bir etkide bulunmamaktadır. Nancy MacLean'in Fancy (hayalperest) yönünü yönlendiren temel varsayım, demokrasiyi halk tarafından sınırlandırılmamış bir yönetim biçimi olarak gören bir idealdir. Oysa büyük bir tarihçinin defaatle vurguladığı gibi, "Güç yozlaştırma eğilimindedir, mutlak güç ise kaçınılmaz biçimde yozlaştırır" (https://www.acton.org/research/lord-acton-quote-archive). Buchanan için, Amerikan Anayasası'na kurucu babalar tarafından yerleştirilen kilitler ve fren mekanizmaları, bu başarının temelidir. Ancak profesör MacLean, tüm bu kurumsal çerçeveyi yalnızca "demokrasiyi zincire vurmayı amaçlayan" bir komplo olarak görebilmektedir.

Duke gibi saygın bir kurumda tarih profesörü olarak görev yapan bir akademisyenin, aynı üniversitenin iktisat tarihi alanındaki güçlü geleneklerinin farkında olmaması akıl almaz bir durumdur. John Aldrich, Michael Munger ve Georg Vanberg gibi seçkin akademisyenlerin Buchanan'ın kamu tercihi ve anayasal iktisat alanındaki çalışmalarını bilerek görmezden gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, kitabın yazım sürecinde Geoffrey Brennan'ın Chapel Hill ve Duke'ta yeni kurulan felsefe-politika-iktisat programında ders veriyor olması ya bilinçli şekilde göz ardı edilmiş ya da bizzat bilinmemektedir. Her iki durumda da, en azından bariz hatalarını düzeltme konusundaki isteksizliği, MacLean'in Duke Üniversitesi'nin akademik itibarı üzerinden meşruiyet devşirdiğini göstermektedir.

Kurumsal düzeyde Duke Üniversitesi'nin tutumu daha karmaşık bir sorundur. Akademik özgürlüğün doğal bir sonucu olarak, farklı kalite düzeylerinde akademik üretimler ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, bir üniversitenin yönetim kadrosunun, "Democracy in Chains" gibi kitapların yayınlanmasına müdahale etmemesi beklenir. Ancak, üniversitenin resmi iletişim kanalı olan "Haber ve İletişim Ofisi"nin hazırladığı videoda, doğrulanmamış önemsiz ayrıntılarla süslenmiş taraflı

bir anlatının belgelenmiş olması ve buna rağmen videonun yayında kalmaya devam etmesi, kurumun itibarı açısından ciddi soru işaretleri doğurmaktadır.

Buchanan'ın kim olduğuna ilişkin anlatımı, Fancy MacLean'in kamuoyuna sunmak istediği karikatürle uyuşmadığını belirterek sonlandırabilirim. Kişisel düzeyde belirtmeliyim ki, kendisinin yaklaşımının normatif temellerini eleştiren biri olmama rağmen, Buchanan beni altı ya da yedi yaz boyunca verdiği yaz okulu derslerine davet edecek kadar cömertti – sadece farklı bakış açılarına olan gerçek sevgisi nedeniyle (bu konuda bkz. Dekker, 2025). Bu, Nancy MacLean gibilerin hiçbir zaman anlayamayacağı bir akademik olgunluktur.

Buchanan, özellikle genç akademisyenleri kendi yöntemlerini izlemeye değil, kendi yollarını bulmaya teşvik etmesi bakımından örnek bir akademik duruş sergilemiştir. Elbette diğer akademisyenler gibi o da çalışmalarına yapılan atıflardan memnuniyet duyardı. Ancak kişisel etkileşimlerinde kendi çalışmalarına dikkat çekmekten özenle kaçınırdı. Bir argümanı biz kullanırdık; o ise, aynı argümanın deneyimli bir kullanıcısı olduğunu belirtme gereği dahi duymazdı (bu bağlamda bkz. Lehto & Meadowcroft, 2021).

S. Geçtiğimiz yarım yüzyıla, hatta daha da öncesine bakıldığında, James M. Buchanan'ın sosyal bilimlere yaptığı en önemli katkılar sizce nelerdir?

Kliemt: Buchanan, 1950'li yılların başlarında (örneğin, demokratik süreçlerde döngüsel çoğunlukların potansiyel olumlu sonuçlarına ilişkin) önemli makaleler kaleme almış olsa da, akademik kariyeri esasen 1956'da Virginia Üniversitesi'ne (UVA) gitmesiyle ivme kazandı. Burada 1968 yılına kadar kaldı. Warren Nutter ile birlikte, burada Thomas Jefferson Politik Ekonomi Araştırma Merkezi'nin kurulmasına öncülük etti. Buchanan'ın UVA'daki on iki yıllık döneminin en bilinen eseri kuşkusuz "The Calculus of Consent" tir (Buchanan & Tullock, 1962). Bu eser, varsayımsal bir bireysel seçim yapıcının perspektifinden alternatif karar alma kurallarının karşılaştırmalı kurumsal analizini sunarak politik ve anayasal iktisatta Vickrey-Tipi refah teorisini kurumsallaştırmıştır (Vickrey, 1948).

Uzun bir süre boyunca Buchanan'ın en çok atıf alan eseri "The Calculus of Consent" değil, kulüp malları iktisadı üzerine kaleme aldığı makalesiydi (Buchanan, 1965a). Kulüp teorisi, tüketimde tam anlamıyla rakip olmayan mallarla ilgilenmektedir (Buchanan, 1965a; Cornes & Sandler, 1996). Bu mallar dışlanabilir nitelikteyse, sadece kulüp üyeleri için geçerli olacak şekilde, onları ortak kaynak olarak sunmayı hedefleyen teşvik uyumlu sözleşmeler mümkündür. Ücretli TV hizmetleri buna öğretici bir örnek teşkil ederken, acil kurtarma hizmetleri başka bir örnektir. Buchanan'ın kulüp teorisi bu noktada ilgi çekici takip sorularını gündeme

getirmiştir. Örneğin, neden ücretli TV hizmetleri çoğunlukla özel sektörce sağlanırken, acil kurtarma hizmetleri genellikle devlet destekli kurumlar tarafından sunulmaktadır? Buchanan'ın çığır açıcı katkısı sayesinde, özel sözleşmelerle erişimin mümkün olmadığı varsayılan kollektif mal ve hizmetler alanı, özel hukuk veya benzeri çerçeveler altında sözleşme analizi yapılabilir bir iktisadi konuya dönüşmüştür.

Bu bağlamda, Buchanan modern hukuk ve iktisat yaklaşımının kurucularından biri olarak görülmelidir. Çoğu iktisatçı burada Ronald Coase'u hatırlayacaktır. Ayrıca, Coase'un adı genellikle Chicago ile anılır; oysa Buchanan ve Coase'un UVA'daki zamanları 1958-1964 yılları arasında örtüşmektedir. Elbette Buchanan, Chicago'da eğitim almıştı, fakat Coase ile birlikte hukuk ve iktisat alanındaki öncü çalışmalarını yürüttüklerinde, her ikisi de UVA mensubuydu.

Buchanan ve Coase, Hume'un hafif alaycı bir şekilde "doğanın üç temel yasası" olarak adlandırdığı kurumsal çerçevede, "mübadele" ve sözleşme meseleleri üzerine çalışmaktaydılar. Hume'un burada dile getirdiği şey geleneksel doğal hukuk teorisi değildi. Maddi içerikli doğal hukuk teorilerinden farklı olarak, Hume bir toplumun maddi geleneklerinin doğru ya da yanlış olduğunu iddia etmemektedir. Ancak, bir toplumun belirli geleneklerinin mübadeleyi mümkün kılabilmesi için "mülkiyetin istikrarı, rızaya dayalı devri ve vaatlerin yerine getirilmesi" gibi unsurları sağlaması gerektiği, doğa yasaları kadar betimleyici ve ampirik olarak doğrulanabilir nitelikteydi ((Hume, 1739), III. Kitap, II. Bölüm, s. vi.).

Bu tartışma bağlamında odak noktamız Buchanan olduğundan, Coase'un detaylarına burada son veriyorum. Buchanan'ın akademik projesi, mübadeleyi mümkün kılan koşulların ne gibi sonuçlar doğurabileceğini uzun vadeli olarak araştırma çabası şeklinde karakterize edilebilir. Bu, onun kulüp oluşumu fikirleri kadar 'siyaseti mübadele olarak' görmesine de temel oluşturur.

Mübadeleyi ilk vurgulayan kişi Buchanan değildi, fakat birçok kişiyi 'mübadele virüsüyle' enfekte etti. Brennan ve ben (Brennan & Kliemt, 2018) bu hastalığa Buchanan aracılığıyla yakalandık. Buchanan'ın 2013'teki ölümüne yakın bir zamanda, bu endemik enfeksiyonun akut bir atağı içindeydik ve *on exchange* başlıklı bir kitap üzerinde çalışmaya başladık. Yaklaşık on yıl sonra, yani Geoffrey Brennan'ın 2022'deki erken ölümü sırasında kitap tamamlanmış durumdaydı. O sırada Adam Smith'in doğumunun yıldönümü yılına da yetişmiş sayılırdık, fakat kitabı o dönemde yayımlayacak motivasyonu bulamadım. Üç yıl aradan sonra, kitabın 2026'da yayımlanması planlanıyor. Eğer öyle olursa, bu eser, "çoğu piyasa

ve pazar yeri, Adam Smith'in görünmez eli ile Başkan Mao'nun beş yıllık planları arasındaki geniş alanda işler" (Roth, 2016, s. 7) olgusunu dikkate alan bir iktisat anlayışında Buchanan'ın öneminin kanıtı olacaktır. Bu orta alana odaklanan bir kuram olarak Buchanan kulüp teorisini, Roth ise eşleştirme analizlerini geliştirmiştir.

Sosyal bilimlerde önemli katkılar çoğu zaman mevcut teorilere yönelik eleştiriler şeklinde ortaya çıkar. Bu bağlamda, Buchanan'ın refah iktisadına ilişkin kollektif tercih yaklaşımlarına getirdiği eleştirileri özellikle kıymetli buluyorum (ayrıntılar için bkz. Kliemt, 2006). Buchanan, Sen'in sözde liberal paradoksuna ilişkin teorisini tartışırken de konuya değinmiştir (bkz. Buchanan, 1975/1996). Buchanan'ın argümanları bazı açılardan Robert Sugden'ın konuya ilişkin çalışmalarıyla paralellik gösterir (bkz. Sugden, 1985). Ayrıca sosyal tercih teorisyenleri tarafından yapılan bazı içsel eleştirileri de önceden öngörmüştür (bkz. Gaertner et al., 1992).

Yine de Buchanan yalnızca başkalarının teorilerini sorgulamakla kalmamış, kendi düşüncelerini de sorgulama cesaretini göstermiştir. Yaygın olarak göz ardı edilen "Property as a Guarantor of Liberty" (Buchanan, 1993) başlıklı küçük kitapçık, bunun güzel bir örneğidir. Bu kitapçıkta yer alan uzun bir deneme (ki toplanmış eserlerinin bir cildinde tekrar basılmıştır), bireylerin piyasaya olan bağımlılıkları ile kendi kendine yeterlilik arzuları arasındaki gerilimleri keşfetmektedir.

Sosyal bilimlerdeki baskın eğilimlerin aksine - tıpkı Popper'ın "Açık Toplum ve Düşmanları" (Popper, 2020) eserinde olduğu gibi - Buchanan da hukuk devletinin varlığını veri olarak kabul etmeye karşı çıkmıştır. Popper'ın da ötesine geçerek, kimsenin üretmediği bir pastayı bölüştürme işine girişirken her türden yeni hak icat edenleri de eleştirmiştir. Bununla birlikte Buchanan, tüm kolektivist çabalara rağmen, insan yaşam koşullarının 1776'dan (David Hume'un ölümü ve "Ulusların Zenginliği" nin ilk yayımlanma tarihi) bu yana temelden iyileştiğini de kabul etmiştir. Bu büyük kaçışın (bkz. Deaton, 2013) açıklamasında, Buchanan üç temel unsura dikkat çekmiştir: (a) artan verimlilik, (b) bunun temelinde yatan işbölümündeki ve uzmanlaşmadaki artış ve (c) tüm bunları mümkün kılan piyasa büyüklüğünün artışı.

Buchanan'a göre uzun bir süre boyunca, "Adam Smith'in işbölümünün piyasa büyüklüğüne bağlı olduğu yönündeki temel düşüncesinin, ancak genel artan getirilerin varlığı koşulunda sürdürülebilir olduğuna dair içgörü, analitik açıdan göz ardı edilmiştir." (Buchanan & Yoon, 2000), 43 vd.) Bu durumda, piyasa büyüdükçe ortaya çıkan sinerjiler aracılığıyla zenginlik üretilebilecek yapısal bir kaynak

olmalıydı. Bu ihmali düzeltmek amacıyla, 70 yaşında, Buchanan yeni bir araştırma alanına yöneldi. 1990'dan itibaren genel artan getiri teorisinin iktisadi önemi üzerine düşünmeye başladı. Weberyen bir sezgiyle, Puritan çalışma etiğinin verimliliği artırıcı bir etken olabileceğini öne sürdü; örneğin, insanlar daha fazla çalışırsa, değişim ağına yeni bireyler eklenmeden de piyasa hacmi artabilir. Bu ise daha fazla işbölümü ve uzmanlaşma olanağı doğurabilir ve nihayetinde artan getirilerle sonuçlanabilirdi (Buchanan & Yoon, 1994).

Buchanan o dönemde sık sık "tüm zenginlik sosyal ranttır" derdi. Bu söylemle kastettiği, insanların sosyal varlıklar olduğuna dair genel geçer ifadeleri yinelemenin yeterli olmadığıydı. İnsanları diğer sosyal canlılardan ayıran özgünlük, mübadele ve piyasalardı; bu da Sugden'ın daha sonra "avantaj topluluğu" olarak adlandıracağı yapının ortaya çıkmasına neden olmuştu (Sugden, 2018). Ancak bu topluluğun oluşması, bireylerin birbirlerine bağımlı hale gelmesini gerektiriyordu. Yaklaşık 1990 yılında Charles Rowley tarafından "Property as Guarantor of Liberty" başlıklı bir makale yazması istendiğinde, Buchanan kendi çiftliğinde izole bir yaşam sürme idealinin, klasik anlamda otarki (oikos, site devleti vb.) idealiyle örtüştüğünün farkına vardı. Bu yaklaşım, Smithçi bir perspektifle, zenginliğin işbölümünden doğduğu ve dolayısıyla sosyal ağlara bağımlılığı gerektirdiği yönündeki görüşüyle doğrudan çelişiyordu.

"The Calculus of Consent" te zaten dile getirilen görüşlerle uyumlu şekilde, Buchanan piyasaların siyaset kadar 'doğal' olmadığını kabul etmiştir. Kuramsal olarak, yalnızca piyasa ile devlet arasında seçim yapmakla kalmayıp, aynı zamanda piyasaya katılıp katılmamayı da seçebiliriz. Piyasaların anayasası da siyasal anayasalar kadar değişkendir (bu bağlamda bkz. Brennan & Kliemt, 2019).

Elbette, Buchanan hiyerarşilere kıyasla piyasaları tercih etmekteydi. "Batı'da olmak daha iyi!" şeklindeki lakonik ifadesi, hukuk devletinin ve onun mübadeleyi mümkün kılan özelliklerinin veri kabul edilmesine karşı bir eleştiriydi; özellikle 'doğu yakası liberalleri'ne yöneltilmişti. Ancak Buchanan, piyasadan çekilip bireysel bağımlılığını azaltmak yoluna gittiğinde, başkaları üzerinde potansiyel bir negatif dışsallık da yaratabileceğini fark etmişti.

S. Buchanan'ın sosyal ve iktisadi felsefeye yaptığı katkıların kapsamı ve derinliği hakkında ne söyleyebilirsiniz?

Kliemt: Normatif refah iktisadının iktisat bilimin meşru bir projesi olduğuna inanmıyorum (bkz. Albert, 1958, 1985); zira bu alan, değer tarafsızlığı metodolojik normunu ihlal etmektedir (Robbins, 1932). Bu nedenle, refah iktisadı, 16. yüzyıldan itibaren gelişen "bilimin icadı" ve onun kurumlarının karakteristik uygulamalarıyla uyumsuzdur (bkz. Wootton, 2016; Albert, 2010). Bu perspektiften bakıldığında, Buchanan'ın çalışmalarının büyük kısmı, kanıta dayalı iktisat bilimden çok sosyal felsefe alanına aittir. Örneğin, "Calculus of Consent" ve "The Reason of Rules" eserleri bu bağlamda sosyal felsefeye önemli katkılar olmakla birlikte, ekonomi bilimi açısından aynı düzeyde kabul edilmez.

Ben de burada zor bir konumdayım çünkü hem bilimde hem felsefede değer tarafsızlığının ihlalini eleştiren biri olarak, "The Calculus of Consent" in normatif yönünü günümüz felsefe pratiği çerçevesinde meşru bir katkı olarak görmek eğilimindeyim. Sosyal felsefe alanındaki standartlara göre Buchanan'ı Karl Popper ve F. A. Hayek ile eşdeğer görmek mümkündür. Bu isimlerin hiçbiri, ekonometrik ve deneysel yöntemlerin yükselişinden sonra gelişen yeni ekonomi bilimi veya Brahe, Galileo ve Newton'dan beri sürdürülen yeni doğa bilimleri bağlamında "kanıta dayalı bilim insanı" olarak değerlendirilmez.

Bugünün felsefesi elbette bir gün terk edilebilir, ancak bu durum, felsefeye yapılan katkıların değersiz olduğu anlamına gelmez. Felsefe, politika ve iktisat disiplinlerinin yükselişi ışığında, Buchanan'ın sosyal problemlere aprioristik yaklaşımı, günümüzde büyük başarıya ulaşmış bir araştırma pratiğine ileri görüşlü bir katkı olarak değerlendirilebilir. Yine de, "The Calculus of Consent" in alt başlığında belirtildiği gibi, bu eser "Ahlaki Konulara Deneysel Akıl Yürütme Yöntemini Tanıtma Girişimi"dir (Hume, 1739). Çoğu filozofun aksine, ben Hume'un "deneysel" ifadesini ciddiye alırım. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren tarih, ekonometrik yöntemlerle bir alan deneyleri sınıfı olarak ve biyometrik yöntemlerle laboratuvar deneyleri şeklinde incelenmeye başlanmış, böylece Hume'un programatik beyanına yaklaşık 200 yıl gecikmeyle ulaşılmıştır. Hume, geleneksel felsefi konuların ampirik, kanıta dayalı yöntemlerle ele alınabileceğine ve alınması gerektiğine inanıyordu. Bu bağlamda, Buchanan doğrudan bilimsel katkı yapmamıştır; o, bilimin temellerini hazırlamıştır. Örneğin, "The Calculus of Consent" ekonometrik ya da deneysel çalışmalar içermese de kanıta dayalı kamu tercihi teorisine zemin hazırlamıştır. Benzer şekilde, Buchanan'ın kurallar üzerine odaklanması, deneysel olarak ele alınabilecek kuralların oluşturulması ve uygulanabilirliği gibi temel sorunları gündeme getirmiştir (bkz. bu konudaki deneysel çalışmalardan bir örnek, Gächter ve ark., 2025). Özetle, Buchanan sosyal felsefeye en büyük katkı sağlayanlardan biridir. Ancak benim vurgum, sosyal

felsefenin tıpkı genel denge teorisi gibi, bilim değil, bilimin öncülü ya da Hume'un eserinin alt başlığındaki anlamıyla ahlaki bilim için zemin hazırlayan bir disiplin olduğudur.

Günümüzün pratik filozofları, özellikle Rawlsian varyantı ile sözleşmeciliği modern siyaset felsefesinin paradigması olarak kabul etmeye eğilimlidir. Buchanan da her zaman kendisini bir sözleşmeci olarak tanımlamış, daha spesifik olarak Rawls ile aynı temel felsefi öncüllerden yola çıktığını ısrarla belirtmiştir. Aslında, hem Rawlsianizm hem de Buchananizm geniş anlamda Kantçıdır (Buchananizm için "Bu-Kantianizm" ifadesi uygun olabilir). Benzerlik, her iki düşünürün de mümkün olduğunca, a priori Kantçı bilgi iddialarına dayanmadan kişilerarası saygı normlarını desteklemeye çalışmasıyla daha da derinleşir.

Rawls, doktora tezinden başlayarak ahlaki yargıların, deneyimli ve tarafsız 'ahlaki yargıçlar'ın olgun değerlendirmelerini yansıtan bir tür 'ahlaki içtihat hukuku' ile bağlantılandırılması gerektiğini savunmuştur (Rawls, 1951). Daha sonra, genel meta-etik gerekçelendirme stratejisi olarak yansımalı dengeyi önermiştir (bkz. güncelleme için Daniels, 1979). Rawls, özgürlük önceliği ilkesinin RE ile, günümüzde Batılı, eğitimli, endüstrileşmiş, zengin, demokratik toplumların temel olgun yargıları tarafından desteklendiğini ileri sürmüştür (Henrich ve ark., 2010).

Buchanan epistemolojik olarak Rawls kadar incelikli değildir; bazen iktisadi teori oluşumunu yönlendiren metodolojik bireycilik normlarını, sıradan sosyal uygulamaları yönlendiren kişilerarası saygı normlarıyla karıştırdığı izlenimi vermiştir. Ancak, normatif bir önerinin haklı kabul edilmesi için tüm ilgili bireylerin oybirliğiyle kabulünün mümkün olması gerektiği görüşü, siyasi teori oluşumunda Rawls'un özgürlük önceliği ile aynı işlevi görür. Buchanan'ın felsefi gerekçelendirme süreci ise, demokrasinin genel kabulüne dayanan koşullu öncülle çok daha uyumludur.

Kısaca özetlemek gerekirse, Buchanan'ı büyük bir filozof olarak tanımlayabiliriz, çünkü normatif bireycilik idealini demokratik komünitarizmle oldukça ustaca bütünleştirmiştir. Buchanan gerçek bir demokrat olarak, nihai meşru tercih yetkisinin siyasal topluluğa ait olduğu varsayımıyla hareket eder. Ancak, tercihler kolektif olduğundan, her kararın oybirliği ilkesine göre gerekçelendirilmesi gerekir. Bu yapı içerisinde, birinin sırtüstü ya da yüzüstü uyuması dahi nihai olarak kolektif bir tercihtir. Çünkü kolektif statükoda değişiklik yalnızca, her bireyin değişikliğe veto hakkını kullanabileceği ancak bunu yapmamayı seçtiği durumlarda meşrudur; böylece tüm potansiyel dışsallıklar, evrensel veto yapmama yoluyla içselleştirilir.

Elbette, Buchanan oybirliği gerekliliğinin gerçek dünyada uygulanabilir olmadığının farkındaydı, ancak ideal olarak rasyonel bireylerin böyle bir durumda oybirliği gerekliliğinden vazgeçmeleri gerektiği sonucuna varacaklarına inanıyordu. Bu son kolektif (!) karar ile, belirli kararları yüksek mertebeli oybirliği yetkisiyle alma gücü, demokratik siyasal topluluk tarafından birey alt kümelerine oybirliğiyle devredilir (piyasalar için bkz. Brennan & Kliemt, 2019).

Buchanan'ın komünitar demokrasi idealini normatif bireycilik ile ifade edecek şekilde biçimlendirmesi felsefi açıdan önemli bir başarıdır. Ancak kavramsal olarak, bireysel vetonun nihai kolektif karara dahil edilmesi iki radikal öncülü kabul etmeyi gerektirir: Her eylem başlangıçta oybirliği ile yetkilendirilmedikçe yasaklanmalıdır (yani meşru değildir) ve veto hakkına sahip grup üyeliği dışsal olarak belirlenmiş olmalıdır (bu bir topluluk, bir kulüp üyeliği değildir).

Çoğu filozof ve iktisatçının Rawls ve Buchanan'ın temel başlangıç noktalarına ne kadar yakın olduklarından habersiz olması şaşırtıcıdır. Buchanan bunu her zaman açıkça ifade etmiştir. Rawls ise, Kamu Tercihi Toplumu'nun kurucu toplantısına katılmak istemiş, ancak ancak sonraki bir toplantıya katılabilmiştir. Günümüzün taraflı siyaset ortamında Rawls Demokratlar, Buchanan ise Cumhuriyetçiler tarafında görünse de, ikisi "avantaj topluluğu"nun temel ideallerini (bkz. Sugden, 2018), hukuk devleti ve bireysel özgürlük politik ideallerini ((Hayek, 1955), (Kliemt, 2024)) paylaşmışlardır. Tüm bu idealler, Buchanan ve Rawls tarafından normatif bireycilik biçimleri olarak benimsenmiş, Kantçı sözleşmeciliğin temelini oluşturmuştur.

S. Buchanan'ın genel argümanı esasen anayasal demokrasi içinde hangi tür argümanların dile getirilmesi gerektiğiyle ilgilidir. Ancak, günümüzde anayasal demokrasi giderek daha fazla önemsizleşmiyor mu, adeta ölmüyor mu?

Kliemt: Anayasal demokrasinin tehdit altında olduğu gerçeği doğru olmakla birlikte, bu durum aslında yeni değildir; her zaman var olagelmiştir. Bu duruma dair farkındalık, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Karl Popper'ın "Açık Toplum ve Düşmanları" (Popper, 2020) eserinde yeniden canlanmıştır. Anayasal demokrasinin idealini savunanlar için, yani öncelikle anayasal, ancak demokrasi unsurlarını ikinci planda tutanlar için, Amerika'nın ikinci anayasasının teorik altyapısını oluşturan "Federalist Papers" ın okunması oldukça faydalıdır (Hamilton vd., 2001).

Roma ve İngiliz geleneklerindeki anlamıyla Cumhuriyetçi düşünce çerçevesinde - burada anayasal monarşi, felsefi Cumhuriyetçilik'in bir çeşidi olarak görülür - demokratik oy mekanizmaları yalnızca özgürlüğün kurumsal güvencelerinden biridir. Demokratik karar alma alanı, kendi sınırları içinde tutulabildiği sürece (Pettit, 2014), demokratik katılım hükümeti denetim altında tutmaya katkı sağlayabilir. Demokratik oy verme sürecinin bireysel haklar ve özgürlüklerin kitlesel yok edicisi haline gelmesi kaçınılmazdır. Ancak, hukukun üstünlüğü ve anayasal demokrasi savunucusunun görevi, bu karamsar sonucun ortaya çıkmasını önlemek ya da en azından geciktirmektir.

S. Mükemmel anayasal ve anayasa sonrası kurallarımız olsa bile, seçmen kitlesi kusurluysa anayasal demokrasiyi savunmanın anlamı nedir? Aptal, cehaletle dolu, dar görüşlü, unutkan, kararsız seçmenler ve seçimciliğin başarısızlığı...

Kliemt. Yaygın bir ifadeyle başlayalım: "bir fark yaratmak için fark yaratmak gerekir" ve büyük sayılardaki etkileşimlerde bireyin tipik olarak gerçek bir "önemsizlik perdesi" arkasında hareket ettiğini hatırlayalım ((Kliemt, 1986)). Paradigmatik örnek, geniş bir seçmen kitlesinde oy kullanmadır. A adayı ile B adayı arasındaki seçimlerde oy kullanırken, A'ya oy vermenin fırsat maliyeti, B'nin seçilmesi değil, bireysel davranışa bağlı olarak A'nın seçilme olasılığının önemsiz derecede artması ve B'nin seçilme olasılığının önemsiz derecede azalmasıdır (Palfrey & Rosenthal, 1984). Buchanan uzun süredir (Buchanan, 1965b) bireysel davranışın kolektif sonuçlar üzerinde anlamlı bir nedensel etki yapma olasılığının sıfıra yaklaştığı durumlarda ortaya çıkan büyük sayıların siyasi dilemması üzerinde düşünmüştür. Geoffrey Brennan ile işbirliği içinde Buchanan bu konuya geri dönmüştür (1982'de bir teksir olarak, daha sonra (Brennan & Buchanan, 1984) olarak yayımlanmıştır).

Brennan entelektüel yolculuğunun büyük bir kısmını "önemsizlik perdesini" ciddiye almanın siyaset felsefesi üzerindeki sonuçlarını açıklamaya adamıştır. Ancak Brennan ve Buchanan üzerindeki doğrudan etki, erdemden tasarruf etme fikrine odaklanmaları olmuştur; bu, iyi işleyen politik kurumların mümkün kılınmasını sağlar. Kontrol edemediğimiz şeyleri kabul ettikten sonra, kusurlu seçmen kitlesiyle mümkün olan en iyi şekilde geçinmenin yollarını aramamız gerekir. Kontrol edebildiklerimize odaklanabiliriz; yani siyasetin oyunu için anayasal kurallar koyarak. Yerleşik anayasal kural değişikliği kurallarından faydalanmak suretiyle (ekonomide kurallar üzerine bkz. (Vanberg, 1994) ve özellikle kural değişikliği kurallarının rolü üzerine yakın tarihli genel bir inceleme için (Kliemt, 2024)).

Her durumda, "The Reason of Rules" (Brennan & Buchanan, 1985) adlı eserlerinde Brennan ve Buchanan, David Hume'un çoktan ifade ettiği eski bilgeliğe geri dönmüşlerdir: "Herhangi bir yönetim sistemi tasarlanırken ve anayasanın çeşitli denetimleri ve kontrolleri belirlenirken, her insanın bir düzenbaz olduğu ve tüm eylemlerinde başka hiçbir amacı olmadığı, yalnızca özel çıkar peşinde olduğu varsayılmalıdır." Bu, insanları asla içsel olarak kurallara uyma motivasyonuyla hareket eden bireyler olarak kabul etmememiz gerektiği anlamına gelir. Ancak Hume ekler ki, "Politikada doğru olan bir ilkenin gerçekte yanlış olması biraz garip görünür." ((Hume, 1985), VI/I, 42-43). - Bu açıklamalar, bu söyleşinin son sorularına verilen yanıtların bir kısmını da şimdiden sunmaktadır.

S. Çağdaş demokrasilerin kusurlarını anlamak için davranışsal kamu tercihine odaklanmamız gerektiğini düşünüyor musunuz?

Kliemt. Kesinlikle! Anayasal demokrasilerin işleyişine dair teorilerin geliştirilmesinin geleceği, bu işleyişin daha iyi (gelecekteki) teorilerine bağlıdır. Anayasal demokrasinin işleyişi ancak davranışsal kurumsal iktisat açısından Kamu Tercihi süreçleri daha iyi anlaşıldığında kavranabilir. Sahtekarlığa müsaade etmeyecek kurumlar inşa etmenin temelleri deneysel ve ekonometri yöntemleriyle araştırılmalıdır. Bu uzun zaman alacaktır. Bu arada, Hume'daki mevcut deneyimlerin ihtiyatlı değerlendirmeleriyle yetinmemiz gerekebilir (bazı bilim odaklı felsefeler için bkz. (Schmidtz, 2023) ve ekonometri, deneysel ve antropolojik anlamda kanıta dayalı bilime yönelik ilk adımlar için bkz. (Acemoglu & Robinson, 2013; Henrich, 2020)).

S. Buchanan'ın anayasal reform tasarımı üzerine yaptığı araştırmaların, günümüzün ekonomik ve kurumsal sorunlarını ele almak için yeterli bir çerçeve sunduğuna inanıyor musunuz?

Kliemt. Politikanın romantizme kapılmadan incelenmesi gerektiği yönündeki öğüt kuşkusuz yerinde bir yaklaşımdır. Bu, yanılsamalardan arınmış bir şekilde çalışmalarımıza başlamamız için yeterlidir. Ancak, kurumsal tasarım konusunda ampirik bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Piyasa platformları ve açık artırmaların işleyişine ilişkin deneysel araştırmaların gerçekleştirilmesi zorunludur.

S. Günümüz dünyasında birçok anayasa, popülist ve otokratik liderler tarafından keyfi müdahalelere maruz kalmaktadır. Buchanan'ın anayasayı

bir tür sözleşme olarak görmesi, bu tür uygulamalara karşı nasıl teorik bir koruma sağlayabilir?

Kliemt. Basitçe söylemek gerekirse, bir kavram kendi başına bir koruma aracı olamaz. Buchanan bazen, hepimizin zaman zaman unuttuğu gibi, bunu gözden kaçırma eğilimindeydi. Sürekli bir hatırlatma olarak ofis duvarlarımıza asabileceğimiz bir alıntı şöyle olabilir:

"Hakların yokluğundan kaynaklanan mutsuzluğa orantılı olarak, hakların var olmasını arzulamak için bir neden vardır. Ancak hakların var olmasını arzulamak için olan nedenler haklar değildir; - belirli bir hakkın tesis edilmesini arzulamak için olan neden hak değildir - ihtiyaç arz değildir - açlık ekmek değildir." vurgusu bana ait, Jeremy Bentham, Anarchical Fallacies, Bowring (ed.)'in eserlerinin 2. cildi, 1843, Madde 2.

Anayasal bir sözleşme ideali, belki de anayasal yetkilerin sınırlandırılmasını ve hukuk devletini güvence altına alan kurumların uygulanmasını arzulama yönünde isteklerimizi şekillendirebilir. Ancak, bu sadece ideal bir talep olup, bu talebi karşılayan şey olmadığından, bu idealin hayata geçirilmesi için bir şeyler yapılmalıdır.

S. Son on yılda otoriter rejimlerin dünya çapında artışına tanık olduk. Sizce, Buchanan bu eğilimi anayasal demokrasilerin kırılganlığı bağlamında nasıl değerlendirirdi?

Kliemt. Buchanan, temel inancı "Batı'da daha iyidir!" olan hiyerarşi karşıtı bir muhafazakardı. İnanç içeriği açısından dini olmayan Buchanan, büyük olasılıkla Joseph Henrich'in çalışmalarını coşkuyla desteklerdi (bkz. (Henrich, 2016, 2020)). Kişisel olarak, ikimizin de verandada sallanıp Henrich ve benzerlerinin kitaplarında rapor edilen ampirik sonuçlar üzerine görüş alışverişinde bulunduğunu hayal edebiliyorum. "The Open Society and its Enemies" kitabında ve sonraki yaşamında Popper'ın ifade ettiği şaşırtıcı iyimserlik de böyle bir görüş alışverişinde rol oynardı kuşkusuz.

Buchanan, bazı açılardan Popper'dan çok daha az saf idi çünkü "Federalist Papers" da ortaya konan görüşlerle benzer şekilde düşünürdü (Popper'ın bu konuda açıkça bilgisiz olduğu düşünülebilir). Ayrıca, akademide özgürlüğün en büyük düşmanlarının Amerikan hukuk fakültelerinde bulunduğu yönündeki hükmünü de muhtemelen yinelemiş olurdu. Bundan sonra ABD'de yargı uygulamalarının kontrolden çıktığı görüşünü desteklerdi. Ancak aynı zamanda, vatandaşların hukuk

devleti ve genel eşit haklar ve kurallar adına duracaklarını umut ederdi (bu ruhla biraz naifçe bkz. (Buchanan & Congleton, 1998)).

S. Buchanan, çalışmalarında Leviathan devleti konusunda uyarılarda bulunmuştur. Sizce, hükümet gücünün genişlemesiyle ilgili korkuları gerçekleşti mi?

Kliemt. Buchanan, günümüz Cumhuriyetçi Partisi gibi, devletin büyüklüğünün sürdürülemez olduğunu düşünüyordu. Ona göre kamu borcu sadece finansal bir sorun değil, hukukun üstünlüğü siyasi idealiyle nihai yönlendirmesini sağlayan bir siyasal yapının sürdürülebilirliğini tehdit eden bir problemdi. Bu nedenle, dengeli bütçeler yalnızca muhasebe meselesi değildir. İflasa yaklaşan anayasal demokrasi gemisi batabilir.

S. Buchanan'ın anayasal kurallara ve uzlaşmaya dayalı siyasete verdiği önem, çağdaş demokrasilerdeki gerilemeye karşı bir denge unsuru olabilir mi?

Kliemt. Eğer son derece şanslıysak, Buchanan Keynesyen Kalemşörlerden biri olabilir: *"Kendilerini herhangi bir entelektüel etkiden tamamen muaf sanan pratik adamlar, genellikle ölmüş bir iktisatçının kölesidir. Havada sesler duyan yetkili deliler, çılgınlıklarını birkaç yıl önce yaşamış bir akademik kalemşörden damıtırlar"* (Keynes, 1997, bkz. 24. bölüm).

S. Kişisel olarak, epistemik kura temelli "anayasal demarşi"nin anayasal demokrasiye güçlü bir alternatif olduğunu düşünüyor musunuz? Lotokrasi (demarşi), günümüz demokrasilerindeki meşruiyet krizlerine olası bir çözüm olabilir mi? Buchanan'ın düşüncesi bu yönde genişletilebilir mi?

Kliemt. Buchanan, "Devleti Kontrol Etmek" üzerine Scott Gordon'un kitabında sunulan bu tür önlemlerle ilgili incelemeyi takdir etti (Gordon, 1999). Ancak, o öncelikle, halka ait bir tür kolektif tercihin temsil edilmesi gerektiği görüşünden çok, anti-hiyerarşi geleneğine bağlı bir Cumhuriyetçi idi (bkz. tekrar (Brennan, 2015; Pettit, 2014)). Buchanan'ın meşruiyet kaynağı olarak kavrayabileceği "bireysel veto gücünün gölgesinde kolektif oybirliği" anlayışı, Buchanan'ın esas kaygısının iyilik yapma gücü - ya da kolektif hedefleri gerçekleştirme gücü - değil, kötülük yapma gücünün kontrolü olduğunu gözden kaçırmamalıdır.

S. Siyasi karar alıcıların rastgele kura yoluyla belirlendiği bir sistem olarak tanımlanan 'Kura ile Yönetim'in, Buchanan'ın Anayasal Sözleşmeyle Yönetim anlayışına kıyasla daha iyi bir alternatif olduğunu düşünüyor musunuz?

Kliemt. Anayasal sözleşme fikrinin bizzat kendisinin değerli olduğuna inanmadığım için - dostlarımın bu konudaki görüşleri ne olursa olsun - onun yerine önerilecek herhangi bir sistemin "daha iyi" olup olmaması benim açımdan anlamlı bir kıyaslama sunmaz. Zira "sözleşmeye dayalı yönetim" kavramı esasen kurmaca bir yapıdan ibarettir. Her bireyin eşit şekilde seçilme hakkına sahip olduğu kura usulü temsil fikri, Buchanan'ın eşitlikçi sezgilerine hitap etmiş olsa da, o hiçbir zaman tercihlerin temsili ya da bu tercihlerin toplanarak bir bütünlük oluşturması fikrinden yola çıkmamıştır. Arrowcu sosyal tercih teorilerine yönelttiği erken dönem eleştirileri, bu konudaki derin şüpheciliğini açıkça yansıtır.

Buchanan'ın temel yaklaşımlarından biri, "bireyin kendi kararlarını verme yetkisinin her zaman ortak karar verme yetkisine göre üstün olduğu" yönündeydi ve bu görüşünü şahsen ben de paylaşıyorum. Diğer bir deyişle, bireyin kendi yaşamı üzerindeki karar gücü, kolektif karar süreçlerine ortak olmaktan daha değerlidir. Bu bağlamda, siyasal aktörlerin kura yoluyla belirlenmesi, onların erdemli kişiler oldukları varsayımına dayanmaz; aksine, tıpkı diğer yöneticiler gibi kendi çıkarlarını gözeten kişiler olarak değerlendirilmeleri gerektiği düşüncesini ortadan kaldırmaz. Ancak, kura ile görevlendirilen kişilerin yetkilerinin anayasal ilkelerle sınırlandırılması koşuluyla, bu yöntem rant kollamacılığına karşı bir denge ve denetim mekanizması olarak işlev görebilir. Buchanan, jüri sistemlerinde olduğu gibi, kuranın bu tür araçsal kullanımlarını belirli bir fayda açısından değerli görebilirdi; ancak onun nazarında kura, siyasi meşruiyetin normatif bir kaynağı olamazdı.

S. Ve son sorum: Sizin düşünceniz, Buchanan'ın entelektüel mirası tarafından nasıl şekillendi ya da nasıl sorgulandı?

Kliemt. Buchanan, hem kişisel hem de akademik etkileşimlerimde beni derinden etkiledi. Resmi anlamda öğrencisi olmasam da, öğrencilik yıllarımdan itibaren akademik düşüncelerim üzerinde onun önemli bir etkisi oldu. Geçimimi sağladığım işim hâlâ Yöneylem Araştırması dersleri vermekken, yalnızca bir konuşmasını dinlemek için 1975'te Alpbach'a gitmiş olmam bu etkiyi yeterince anlatır. Her ne kadar entelektüel mentorum Hans Albert gibi, Buchanan'ın sözleşmeciliğini meşruiyetin kaynağı olarak görmesine temelden karşı çıkmış olsam da, insanların doğa zorunluluklarına tabi olsalar da, diğer bireylerin ya da demokratik kurumların

keyfi emirlerine boyun eğmedikleri bir dünyada yaşama idealini onunla bütünüyle paylaştım. Buchanan'ın beni davet etmesiyle üyesi olduğum Mont Pelerin Cemiyeti'nde de, onun gibi, bu yapının temelinde yatan Hayekçi kaygıları paylaşıyorum; ancak bazı üyelerinin benimsediği ideolojik görüşlerin tamamını benimsemek zorunda değilim.

Kaynaklar (1)

1985 yılında Nobel Komitesine sunulan raporlardan biri şu adreste bulunabilir: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/31446/1/366229192.pdf

Buchanan'ın kişisel arşivinden materyallere şu adresten ulaşılabilir: https://aspace.gmu.edu/repositories/2/resources/367 (Erişim tarihi: 24 Ağustos 2025)
James M. Buchanan belgeleri, C0246, Özel Koleksiyonlar Araştırma Merkezi, George Mason Üniversitesi Kütüphaneleri.

Kaynaklar (2)

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2013). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty (01 Aufl.). Profile Books.

Albert, H. (1958). Das Ende der Wohlfahrtsökonomik. Gewerkschaftliche Monatshefte, 9. Jahrgang.

Albert, H. (1985). Treatise on Critical Reason. Princeton University Press.

Albert, H. (2010). The Economic Tradition and the Constitution of Science. Public Choice, 144(3/4), 401–411.

Brennan, G. (2015). Buchanan's Anti-conservatism. Public Choice, 163(1/2), 7–7.

Brennan, G., & Buchanan, J. (1984). Voter Choice: Evaluating Political Alternatives. American Behavioral Scientist, 28(2), 185–201. https://doi.org/10.1177/000276484028002003

Brennan, G., & Buchanan, J. M. (1985). The Reason of Rules. Cambridge University Press.

Brennan, G., & Kliemt, H. (2018, Februar 20). Buchanan on Exchange.

Brennan, H. G., & Kliemt, H. (2019). The Constitution of Markets. In James M.

Buchanan: A Theorist of Political Economy and Social Philosophy, ed. Wagner, R. (1st ed. 2018, S. 807–838). Palgrave Macmillan.

Brennan, H. G., Kliemt, H., & Tollison, R. D. (1999). The Collected Works of James Buchanan (Bde. 1–20). Liberty Fund.

Buchanan, J. M. (1965a). An Economic Theory of Clubs. Economica, 32, 1–14.

Buchanan, J. M. (1965b). Ethics, Expected Values, and Large Numbers. Ethics, LXXVI, 1-13.

Buchanan, J. M. (1975). An Ambiguity in Sen's Alleged Proof of the Impossibility of a Pareto Liberal. Analyse & Kritik, 18(1), 118–125.

Buchanan, J. M. (1993). Property As a Guarantor of Liberty (Bd. 1). Edvard Elgar. https://www.amazon.de/-/en/James-M-Buchanan/dp/1852787333

Buchanan, J. M., & Congleton, R. (1998). Politics by Principle, Not Interest: Towards Nondiscriminatory Democracy. Cambridge University Press.

Buchanan, J. M., & Devletoglou, N. E. (1970). Academia in Anarchy. Basic Books.

Buchanan, J. M., & Tullock, G. (1962). The Calculus of Consent. University of Michigan Press.

Buchanan, J. M., & Yoon, Y. J. (1994). The Return to Increasing Returns. University of Michigan Press.

Buchanan, J. M., & Yoon, Y. J. (2000). A Smithean Perspective on Increasing Returns. Journal of the History of Economic Thought, 22(1), 43. Business Source Premier. https://doi.org/10.1080/104277100112545

Cornes, R., & Sandler, T. (1996). The Theory of Externalities, Public Goods, and Club Goods (second). Cambridge University Press.

Daniels, N. (1979). Wide Reflective Equilibrium and Theory Acceptance in Ethics. The Journal of Philosophy, LXXVI(1), 265–282.

Deaton, A. (2013). The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality. Princeton Univ. Press.

Dekker, E. (2025). Kenneth Boulding and James Buchanan on the Public Function of economics. The Review of Austrian Economics. https://doi.org/10.1007/s11138-025-00677-3

Gächter, S., Molleman, L., & Nosenzo, D. (2025). Why People Follow Rules.

Nature Human Behaviour. https://doi.org/10.1038/s41562-025-02196-4

Gaertner, W., Pattanaik, P. K., & Suzumura, K. (1992). Individual Rights Revisited. Economica, 59, 161–177.

Gordon, S. (1999). Controlling the State. Harvard University Press.

Greene, J. D. (2013). Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap between Us and Them. Penguin.

Hall, J. C. (2020). Academia in Anarchy: 50 Years on. Public Choice, 183, 12. https://doi.org/10.1007/s11127-020-00793-7

Hamilton, A., Jay, J., & Madison, J. (2001). The Federalist. Liberty Fund. http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=788

Henrich, J. (2016). The Secret of Our Success: How Culture is Driving Human Evolution, Domesticating Our Species, and Making Us Smarter. Princeton University Press.

Henrich, J. (2020). The Weirdest People in the World: How the West Became Psychologically Peculiar and Particularly Prosperous (01 Edition). Allen Lane.

Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). The Weirdest People in the World? Behavioral and Brain Sciences, 33(2–3), 61–83. https://doi.org/10.1017/S0140525X0999152X

Hume, D. (1739, 1896). A Treatise of Human Nature (1896 ed.)—Online Library of Liberty. https://oll.libertyfund.org/titles/hume-a-treatise-of-human-nature#Hume_0213_1107

Hume, D. (1985). Essays. Moral, Political and Literary. Liberty Fund.

Kahneman, D. (2012). Thinking, Fast and Slow. Penguin.

Keynes, J. M. (1997). The General Theory of Employment, Interest, and Money. Prometheus Books.

Kliemt, H. (1986). The Veil of Insignificance. European Journal of Political Economy, 2/3, 333–344.

Kliemt, H. (2006). The World is a Table. Economic Philosophy Stated Flatly in Terms of Rows, Columns and Cells. In G. Eusepi & A. Hamlin (Hrsg.), Beyond Conventional Economics. The Limits of Rational Behaviour in Political Decision Making (S. 125–143). Edward Elgar Publishing.

Kliemt, H. (2024). The Nature and Significance of the Rule of Law. Kyklos, 77(4), 1084–1102. https://doi-org.ezproxy.uni-giessen.de/10.1111/kykl.12407

Lehto, O., & Meadowcroft, J. (2021). Welfare without Rent Seeking? Buchanan's Demogrant Proposal and the Possibility of a Constitutional Welfare State. Constitutional Political Economy, 32(2), 145–164. https://doi.org/10.1007/s10602-020-09321-7

MacLean, N. (2017). Democracy In Chains: The Deep History of the Radical Right's Stealth Plan for America. Scribe UK.

Palfrey, T. R., & Rosenthal, H. (1984). Participation and the Provision of Discrete Public Goods: A Strategic Analysis. Journal of Public Economics, 24, 171–193.

Pettit, P. (2014). Just Freedom: A Moral Compass for a Complex World. Norton Global Ethics.

Popper, K. R. (2020). The Open Society and Its Enemies. Princeton University Press.

Rawls, J. (1951). Outline of a Decision Procedure for Ethics. Philosophical Review, 60, 177–190.

Robbins, L. (1932). An Essay on the Nature and Significance of Economic Science. Macmillan.

Roth, A. (2016). Who Gets What - And Why: Understand the Choices You Have, Improve the Choices You Make. Harper Collins.

Schmidtz, D. (2023). Living Together: Inventing Moral Science. Oxford University Press Inc.

Sugden, R. (1985). Liberty, Preference, and Choice. Economics and Philosophy, 1(2), 213–229.

Sugden, R. (2018). The Community of Advantage. Oxford University Press.

Vanberg, V. (1994). Rules and Choice in Economics.

Vickrey, W. (1948). Measuring Marginal Utility by Reactions to Risk. Econometrica, 13, 319–333.

Wootton, D. (2016). The Invention of Science: A New History of the Scientific Revolution (1. Edition). Penguin.